

Електронната демокрация в България: формиране на политическо съзнание и гражданско участие

Гл.ас. д-р Калин Боянов

Основни въпроси по темата

- Каква е същността на електронната демокрация?
- Какви са особеностите на електронната демокрация?
- Какви са механизмите на електронната демокрация в контекста на реализацията им в България
- Какво показват емпиричните изследвания за готовността за развитие на електронната демокрация, направени в България
- Какви са стимулите и бариерите за развитие на електронната демокрация в България

Какво да разбираме под термина електронна демокрация?

- Терминът "е-демокрация" (електронна демокрация) включва използването на информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в подкрепа на демократичните процеси на вземане на политически решения, участие в тези процеси за гражданите и усилва представителната демокрация (Macintosh A., 2004).
- Рамката за осъществяването на е-участие на гражданите е интернет, достъпът до които може да бъде достъпен чрез различни канали (персонални компютри, мобилни телефони, интерактивна телевизия и др.).

Според ОИСР и ООН три нива на е-участие

- Според Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (2001) и Организацията на обединените нации (2010) има три нива на е-участие: информация, съвети и активно участие, съответстващи на три основни цели да се увеличи информационната достъпност и откритост, по-голямо участие на гражданите в обсъждането на различни политически и обществено значими проблеми, и овластяването на гражданите при определяне на политиките (Macintosh A., 2004). Първите две цели са реализират чрез електронни инструменти, участие, изградено на принципа "отгоре надолу", което позволява на гражданите да бъдат информирани за текущите политически събития, както и реагиране при инициативи на правителството, докато постигането на целите разчита на инструменти за участие, въз основа на принципа "отдолу нагоре", според която гражданите са не само потребители на държавната политика, но и нейни създатели.

Основни области на проявление на е-демокрацията

- е-парламент; е-правителство; е-правосъдие; е-управление; е-законодателство; е-избори; е-гласуване; е-референдуми; е-консултации; е-изследвания; е-петиции; е-кампании; е-информация; е-медии; е-околна среда; е-образование; е-обучение; е-сигурност и др.

Участие на България за развитието и популяризирането на е-демокрацията

- По време на Петата Асамблея на Международната асоциация на парламентаристите за информационни технологии в парламента (International Parliamentarians Association for Information Technology – IPAIT (<http://www.ictparliament.org/ipait/>), която се проведе от 14 до 18 януари 2007 г. в Хелзинки, Финландия, България стана член на IPAIT и бе определена за страна-домакин за Шестата генерална асамблея

Участие на България за развитието и популяризирането на е-демокрацията (1)

- През юни 2008 г. Народното събрание беше домакин на Шестата генерална асамблея на IPAIT на тема "Информационните технологии и етиката". Паралелно с това Регионалният секретариат за парламентарно сътрудничество в Югоизточна Европа, чието седалище е в София, проведе международен семинар на тема "Електронният парламент: предизвикателствата и възможностите на регионалния подход".

Тези инициативи на българския парламент затвърдиха неговата водеща роля в Югоизточна Европа в областта на електронния парламент.

Предпоставки за развитието на е-демокрацията в България

- Изграждането на електронно правителство, като част от по-общата задача за е-управление, се реализира приоритетно, макар и с известни забавяния.
- България има модерна правна рамка за е-управление (Закон за електронния документ и електронния подпис, 2001 г.; Закон за електронната търговия, 2006 г.; Закон за електронните съобщения; Закон за електронното управление, 2007 г. и др.).
- Напреднало е изграждането на цялостната комуникационна инфраструктура за е-управление, предоставят се електронни услуги, чието развитие е оценено с междинна оценка 1,5 от възможна 4, съгласно европейските регламенти. Предстои значително разширяване и подобряване на електронните услуги на всички общини.

Предпоставки за развитието на е-демокрацията в България (1)

- Що се отнася потребителите, 75 % от домакинствата в големите градове имат интернет. Страната е на добри позиции по отношение на LAN (Local Area Network, локална компютърна мрежа с Ethernet или Wi-Fi технология) и FTTH (с оптичен кабел) свързаност. Изоставането у нас е по отношение на широколентовия (високоскоростен) интернет и свързаността на селските региони, за които са предвидени специални инвестиции.

Предпоставки за развитието на е-демокрацията в България (2)

- Обществото желае модернизация на изборния процес и добро управление чрез модерни технологии – 64 % от българите биха предпочели да гласуват електронно (проучване на „**Уеб Рисърч**“ и „**ЕСТАТ**“, 2013 г.). Наблюдават се засилващ се активизъм и граждански инициативи чрез ИКТ, в резултат на които в страната се ползват интензивно е-петиции; български програмисти създадоха софтуер за е-референдум; законодатели внесоха в парламента проект на Закон за електронното гласуване. Протестите през 2013 и 2014 г., организирани с помощта на социалните мрежи в интернет, повдигнаха отново въпроса за електронната демокрация.
- За съжаление, обаче, със сигурност може да се твърди, че областта на е-демокрацията е най-слабо напредналата от областите на електронното управление в България, а цялата политика за електронно управление е много непоследователна.

Особености на електронната демокрация

- Електронната демокрация и електронното правителство са сред фундаментите на разбирането за информационно общество или общество, базирано на знания.
- Ключова роля за появата и утвърждаването на електронната демокрация имат ИКТ и техните възможности за облекчаване разпространението на информация за политически въпроси и тяхното обсъждане. Новите технологии осигуряват по-широко демократично участие на отделни граждани и групи, по-висока прозрачност подотчетност на демократичните институции и процеси.

Особености на електронната демокрация (1)

Огромният обхват на интернет и социалните медии, ниските разходи за комуникация, достъп и споделяне на информация в Web в съчетание с все по-големия брой часове, които потребителите прекарват във виртуалната среда, стимулират и превръщат интернет пространството в привлекателна среда за политически послания и участие в демократичния живот.

- Нараства ролята на социалните медии в реализиране на механизмите на електронната демокрация. Ако се съди по интереса на гражданите към социалните инструменти, може да се твърди уверено, че Web 2.0 приложенията ще бъдат ключов компонент на електронната демокрация в следващите години и ще съдействат за повишаване степента на онлайн участие на гражданите в политическите процеси.
- Все по-важна става ролята на мобилните технологии и безжичните комуникации в сферата на електронната търговия, електронния бизнес и електронните услуги. В съчетание със социалните медии те се използват все по-осезаемо в политическите процеси. Може да се очаква, че ще съдействат за преодоляване на недоверието към правителствата, ниската изборна активност, повишаване ефективността на правителствените органи и по-голяма прозрачност в дейността им.

Особености на електронната демокрация (2)

- Електронната демокрация се превръща в инструмент за поддръжка на политическата активност и осигуряване на по-голяма отговорност и прозрачност на действията на различни политици и партии.
- Е-демокрацията може да бъде инструмент за демокрация в една демократична среда, в която правата на човека и върховенството на закона се наблюдават и се прилагат стриктно. Свободата на словото и наличието на свободна и плуралистична медийна среда представляват необходима предпоставка за използване на предимствата на електронната демокрация.
- Електронната демокрация съдейства за повишаване участието на гражданите и групите, позволява на тези, чиито гласове се чуват по-рядко или по-слабо, да изразяват своите възгледи, и способства за равноправно участие. Това може да доведе до появата на по-колективни форми за демокрация и вземане на решения.

Особености на електронната демокрация (3)

- Електронната демокрация засяга всички сектори на демокрацията, всички демократични институции, всички нива на управление, а така също широк спектър от други явления и процеси в обществото.
- Електронната демокрация предоставя допълнителни възможности за развитие на социалните връзки между гражданите и неформалните групи и сдружения.
- Влиянието на електронната демокрация зависи от демократичната същност на държавата и държавните органи, степента на съблюдаване от тях и гарантиране на правата на човека и правата на малцинствата, а така също от равнището на демократичните процеси, включително активното политическо участие на гражданите.

Механизми на електронната демокрация в контекста на реализацията им в България

- **Механизма на електронно гласуване**

Въпреки, че Конституционния съд, категорично отхвърли проектозакона и отрича електронното гласуване като надеждна и алтернативна форма на класическия вот, въпросът за електронното гласуване не спира да вълнува българското общество. Към настоящия момент Народното събрание прие електронното гласуване, което трябва да стартира експериментално на парламентарните избори през 2018 г. при изграждане на необходимата технологична инфраструктура затова.

- **Механизми на мрежова комуникация и колективни граждански обсъждане на социално-политически проблеми и въпроси с аналитичен характер в on-line режим.**

Така наречените Web технологии позволяват организирането на масови дискусии, с независими участници, териториално отдалечени един от друг в реално време. Тази дискусия може да бъде успешно проведена, чрез използването на специализирани интернет ресурси (форуми, онлайн конференции, уебинари, Skype сесии и др.), както и в платформите на почти всяка социална мрежа и в блоговете.

Механизми на електронната демокрация (1)

- **Механизми за образуването на онлайн общности, за планиране и осъществяване на граждански инициативи и проекти за колективни действия**

Колективното обсъждане на социалнозначими проблеми, както и формирането на консолидирани позиции често допринася за факта, че в интернет започва да се оформя среда, така наречената "мрежа на Общността (онлайн- Общност) и която може да се дефинира като група от хора, обединени от общи интереси или проблеми, които общуват помежду си чрез интернет ресурси и/или мобилни връзки, с цел обсъждане на различни социално-политически въпроси и предизвикателства.

- **Механизми за мрежова комуникация на гражданите с публичните органи, включително въздействие върху процеса на вземане на решения и граждански контрол върху дейността на органите.**

В теорията на колективните действия се разработват различни модели, които намират израз в приемането на колективни оперативни решения. Един от най-разпространените модели е модела, при който в средата на колектива се обособява малка инициативна или работна група. Тя разработва проект за колективно решение и го предлага за открити коментари и публично разглеждане.

Механизми на електронната демокрация (2)

- **Механизмите на публично онлайн управление на общинско ниво**

Механизмите на публично онлайн - управление за разлика от обществените механизми за онлайн - дискусия и контрол на дейностите на властите в момента не намират широко разпространение и прилагане под формата на специализираните интернет ресурси на е-демокрацията. Участието на гражданите в публичното онлайн управление е твърде ограничено. Използването на платформите на социалните мрежи, градските интернет форуми, както и специализираните интернет ресурси, са насочени към решаване на проблемите по конкретна тема за ограничен кръг от лица. За българската действителност е твърде рано да се говори за реално публично онлайн- управление, особено на общинско ниво. Необходими са доста подобрения, които могат да се осъществят с разработването на технологичната инфраструктура на електронното гласуване.

Описание на емпирични изследвания

- Данни от скорошно проучване на НСИ сочат, че през 2014 г. 53,7% от гражданите в нашата страна имат достъп и регулярно използват интернет. (според програмата „Цифрова България 2015“, приета през 2012 г., до 2015 г. 75 % от българите трябваше да ползват интернет през 2015 г.). Най-голяма част от българската интернет аудитория съставляват лицата от 16 до 24 г. (83,1%). Близко 57% от домакинствата в България притежават достъп до интернет в домовете си през 2014 г., като почти всички домакинства, имащи достъп до Мрежата, са с осигурена бърза и надеждна връзка.

Описание на емпирични изследвания (1)

- От данните на НСИ става ясно, че през 2014 г. регулярните интернет потребители използват най-често мрежата с цел комуникация. 95,7 % от тях посочват, че използват интернет за изпращане/получаване на е-поща, разговори или видеоразговори (чрез приложения за комуникация като Viber, Skype и др.) или за участие в социални мрежи (Facebook, Twitter и др.). За достъп до информация (четене на онлайн вестници, новини или намиране на информация за стоки и услуги) от удобствата на глобалната мрежа се възползват 87,8% от лицата. Следва делът на използващите интернет за забавление (слушане на радио, играене на игри, изтегляне на снимки, филми или музика и др.) 63,9%, и за творчество (качване на собствено съдържание като текст, музика, видео в сайтове за споделяне или създаване на уебстраници, блогове и др.) – 36,6%. Едва 3,5% от лицата, регулярно ползващи интернет, се възползват от е-здравеопазването (записване на час при практикуващ лекар, болница и др.). За други онлайн услуги, свързани с резервации при пътувания, продажба на стоки или услуги, интернет банкиране, мрежата използват 29,5% от лицата.

Описание на емпирични изследвания (2)

- *Проникване на интернет.* През 2013 година 51% от българите ползват световната мрежа поне веднъж в седмицата. За сравнение – в ЕС този дял е 72%. С най-добри резултати са Финландия, Дания, Швеция, Люксембург и Холандия, където над 90% от възрастното население ползват интернет.
- *Ползването на интернет през мобилни устройства.* Данните за 2012 г. показват, че 13% от българите ползват интернет през мобилно устройство. Средният показател за ЕС е 36%.
- *Електронна търговия.* През 2013 година 12% от българите са си купили стока онлайн, спрямо 9% през 2012 година. Все още обаче равнището остава значително под средното за ЕС – 47% от гражданите на общността са пазарували през интернет през 2013 година. Едва 2% от предприемачите, предлагащи онлайн поръчки за стоки, отчитат, че са получили такава, а „електронният“ дял от цялата търговия в България е само 1%.
- *Електронни услуги за гражданите и за бизнеса.* Ние сме една от малкото страни в ЕС, която все още не е електронизирала задължителните 8 услуги за бизнеса. В България дори за бизнеса няма нито една услуга, която да е изцяло достъпна онлайн. В Европа този дял е 72%. Нищожен остава и броят на българите, ползващи услугите на електронното правителство – едва 6%, докато в ЕС 30% от гражданите са се доверили на този начин за общуване с администрацията.

Описание на емпирични изследвания (3)

- *Домакинства с интернет достъп.* Домакинствата с интернет в България са по-малко от една пета, докато в ЕС средно половината жилища са снабдени със свързан с мрежата компютър. Интересното е, че тотално доминират домакинствата с LAN мрежи – 81% от домовете с интернет са изоставили модемите и връзката по телефона. За ЕС този процент е с няколко пункта по-малък.
- *Интернет грамотност.* Българите, които изобщо не умеят да боравят с интернет, са доста над средното за ЕС - 66% срещу 40% среден дял за ЕС. Добрата новина е, че броят на напълно неуките намалява всяка година. В същото време делът на хората с високи интернет познания е почти сходен на средния за общността в Европа.
- *Използване на съвременни ИТ в бизнеса.* За МСП употребата на интернет се изразява предимно в електронната поща и чат и онлайн комуникациите (Skype, ISQ, Facebook Messenger). Много слабо се използва Web за взаимодействие с институциите, за търсене на информация и анализи, за електронна търговия, и за онлайн маркетинг. Минимален е броят на компаниите, които имат някакви системи за управление на поръчки или покупки, свързани с други системи, софтуер за взаимодействие с клиентите (CRM). Собствениците на малки и средни компании слабо познават и използват възможностите на съвременните ИТ технологии в своя бизнес.

Описание на емпирични изследвания (4)

- Според международната интернет агенция We are social в края на февруари 2014 г. 3,8 млн. българи имат достъп до интернет, а 3 млн. от тях са с регистрация във Facebook (Върбанов, Р., 2015).
- • Според проучване на Digitribe Report през 2013 г. българите са прекарвали средно по 4 часа и половината в различни социални мрежи, като водеща е Facebook.
- • Според нашите работодатели служителите им прекарват 1/3 от работното си време за сърфиране в мрежата. Заради онлайн присъствието си в социалните мрежи по време на работа икономиката ни губи между 300-400 млн. лв. годишно.
- По показателя World e-readiness (електронна готовност) България е на последно място от страните членки на ЕС със стойност на показателя 0,5421 (при средно за ЕС – 0,7300 и средно за Европа – 0,6936).

Стимули и бариери пред развитието на е-демокрацията в България

- Липса на възможност да влияят на политиката
- Липса на осведоменост относно работата на органите публично управление. Институционална и политическа съпротива.
- Ниското ниво на общественото доверие в правителството и информацията, предоставена от публичните власти.
- Мотивацията за участие на обществеността зависи от три фактора.
- Първият е успешния опит за участие.

Лица, които са имали неуспешен опит от участие в политиката или в други социални дейности, не са склонни да вярват в силата на техните действия. Това насочва вниманието към важността на процеса на обучение. Важно е да се определи коя тактика работи и какви проблеми са най-важни за широката общественост и като резултат са отношенията на доверие между страните.

Стимули и бариери пред развитието на е-демокрацията в България (1)

- Вторият важен фактор за съществуването на мотивацията за участие е наличието на специални интереси, необходимо е действие на правителството. Колкото по-високо е нивото на държавна администрация, от което зависи решението на въпросите от съществено значение за индивида, толкова по-вероятно е, че той ще се опита да се ангажира в общественото участие.
- Третият фактор е степента на удовлетворение от самия акт на участие.

Доколко участието в политически действия е споделено от други индивиди и доколко се удовлетворяват социалните потребности на индивида, дори ако последиците от участието са неизвестни. Значението на процеса на обучение в общественото участие също е важно. Единственият начин да се формира политическа информираност и гражданско участие е практиката на демокрацията, която осигурява интернет пространство, което позволява да се използват различни методи за политическо участие.